

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-24-16>

УДК 332.1[316.77]

КОНЦЕПТУАЛЬНА СУТНІСТЬ ЗВ'ЯЗКУ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОВЕДІНКИ ДОМОГОСПОДАРСТВ І РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІЙ¹

CONCEPTUAL ESSENCE OF THE LINK BETWEEN ECONOMIC BEHAVIOR OF HOUSEHOLDS AND TERRITORIAL DEVELOPMENT

Мульська Ольга Петрівна

кандидат економічних наук, старший науковий співробітник,
ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього
Національної академії наук України»
ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-1666-3971>

Mulska Olha

Dolishniy Institute of Regional Research of the
National Academy of Sciences of Ukraine

Стаття присвячена питанням каузальності економічної поведінки домогосподарств і розвитку територій, причинно-наслідковий зв'язок який визначається потребами, інтересами, мотивами, стимулами та формами прийняття економічних рішень домогосподарствами. Виявлено, що ефективна фінансова система країни позитивно впливає на економічний розвиток та зростання національного добробуту, а стан і перспективи розвитку фінансових джерел домогосподарств мають пріоритетне значення для функціонування економічної системи регіону або країни загалом. Доведено, що фінанси домогосподарств займають особливе місце серед ресурсів національного фінансового ринку, що характеризує не тільки рівень життя, пов'язаний зі споживанням, доходами та витратами домогосподарств, але також представляє важливий інвестиційний ресурс в економічному розвитку.

Ключові слова: економічна поведінка, домогосподарства, економічний розвиток, каузальність, фінансові детермінанти.

Статья посвящена вопросам каузальности экономического поведения домохозяйств и развития территорий, причинно-следственная связь которой определяется потребностями, интересами, мотивами, стимулами и формами принятия экономических решений домохозяйствами. Обнаружено, что эффективная финансовая система страны положительно влияет на экономическое развитие и рост национального благосостояния, а состояние и перспективы развития финансовых источников домохозяйств имеют приоритетное значение для функционирования экономической системы региона или страны в целом. Доказано, что финансы домохозяйств занимают особое место среди ресурсов национального финансового рынка, характеризует не только уровень жизни, связанный с потреблением, доходами и расходами домохозяйств, но также представляет важный инвестиционный ресурс в экономическом развитии.

Ключевые слова: экономическое поведение, домохозяйства, экономическое развитие, каузальность, финансовые детерминанты.

The article deals with the issues of causality of the economic behaviour of households and development of territories, the causal relationship of which is determined by the needs, interests, motives, incentives and forms of economic decision-making by households. It was found that the effective financial system of the country has a positive effect on economic development and growth of national welfare, and the state and prospects of financial sources of households are a priority for the functioning of the economic system of the region or the country as a whole. It has been proven that household finances occupy a special place among the resources of the national financial market, which characterizes not only the standard of living associated with consumption, income and expenditure of households, but also represents an important investment resource in economic development. It is substantiated that the

¹ Дослідження виконано в рамках гранту 2020.02/0215 «Фінансові детермінанти забезпечення економічного зростання регіонів та територіальних громад на засадах поведінкової економіки» за підтримки НФДУ.

state financial policy has a significant impact on the well-being of communities by regulating the banking sector, ensuring social insurance payments and financial services, social policy in education, employment, pensions and financial investment programs. Theoretical approaches to the explanation of economic behaviour are generalized and the determinants of its formation for households are offered, the factors of influence on the economic behaviour of households are offered. The question of the structural impact of financial deprivation as a state of the household or community, for which there are no basic social needs, on the economic growth of the regions is considered. The definition of socio-economic deprivation is defined as the absence of social and economic benefits that are considered necessary for society, community or region. It has been proven that communities with high demand and low levels of basic needs often show low social and economic status compared to other neighbouring communities.

Keywords: economic behaviour, households, economic development, causality, financial determinants.

Постановка проблеми. Економічна поведінка домогосподарств, як головних і найбільших адаптивних суб'єктів соціально-економічної системи, змінюється відповідно до трансформації економічної кон'юнктури країни. Комплексний підхід до вивчення економічної поведінки домогосподарств з точки зору територіальної соціально-економічної системи сприяє виявленню казуальних зв'язків, які формують фінансову та споживчу поведінку на мікрорівні загалом і визначають вагомість окремих фінансових чи макроекономічних індикаторів.

Аналіз останніх публікацій. Теоретичною і концептуально-методологічною основою цього дослідження послужили праці вітчизняних учених, таких як Галушка З.І. [17], Іванова Р.В. [18], Катаранчука Г.Г. [19], Шкварчука Л.О. [20], Біль М.М. [15], які зробили суттєвий істотний внесок у розуміння поведінкових аспектів у контексті прийняття економічних рішень, формулюванні моделей економічної і фінансової поведінки домогосподарств. Вагомий внесок у дослідження різних форм економічної поведінки домогосподарств, суб'єктів фінансових відносин, а також зв'язку поведінкових аспектів прийняття економічних, у т. ч. споживчих рішень та економічного зростання країни, регіону чи громади здійснили іноземні вчені Brown S., Ghosh P., Taylor K. [3], Dominitz J., Manski C. [7], Arano K. [1], Hong H., Kubik J., Stein J. [11], Curtis C., Lugauer S., Mark N. [5], Campbell J. [4], Liang P., Guo S. [12] та ін. Разом з тим ряд принципових положень щодо ідентифікації поведінкових параметрів економічної поведінки домогосподарств, структурного моделювання зв'язку різних моделей фінансової поведінки домогосподарств і економічного розвитку територій залишаються відкритими.

Формулювання цілей статті. Метою статті є виокремлення концептуальних підходів до дослідження зв'язку економічної поведінки домогосподарств і економічного розвитку територій (країни, регіону, громади).

Виклад основного матеріалу. Теорії поведінкової економіки є альтернативними варіантами неокласичному напряму економічної науки, які описують процес прийняття фінансових рішень домогосподарствами, організаціями, фірмами на основі психологічних і фінансових детермінант. Як зазначає Галушка З.І., «...економічна теорія як наука набула нових граней у системності дослідження економічних процесів і явищ, принципів економічної поведінки. Вона розширила рамки наукових досліджень, орієнтуючись не лише на прагматичні розрахунки, норми раціональної поведінки господарюючих суб'єктів, а й на психологічні, ментальні, групові характеристики прийняття економічних рішень, які можуть суттєво впливати на результати їх досягнення» [17, с. 15].

Наголосимо, що моделі економічної поведінки домогосподарств визначаються видами праці членів домогосподарств, стратегіями щодо заощаджень, інвестицій і розподілу доходів. Економічна поведінка корелює зі споживчими функціями, які дозволяють домогосподарству реалізувати ключову ціль, а саме відтворення людського потенціалу за рахунок ефективного використання фінансових і матеріальних ресурсів, у т.ч. підвищення інтелектуального рівня.

Економічна поведінка домогосподарств є одним із ключових факторів, що впливають на економічний розвиток регіону або громади. Взаємозв'язані споживча поведінка та стратегія заощаджень домогосподарств визначають обсяги сукупного попиту на внутрішньому ринку товарів і послуг, а також рівень інвестиційного попиту, формують систему фінансових ресурсів для банківського сектору через депозити та стимулюють ділову активність інших суб'єктів малого і середнього бізнесу. Водночас, економічна поведінка домогосподарств формується під впливом макроекономічної системи, об'єктивних соціально-економічних (наявний дохід, темпи інфляції, рівні зайнятості, пенсійне забезпечення, рівень

розвитку банківського сектору) і суб'єктивних соціо-культурологічних факторів (ментальність, релігійні, сімейні, культуру, традиції і звичаї). Зважаючи на історичні аспекти розвитку економічних систем, моделі економічної поведінки домогосподарств відображають специфіку економічної діяльності громад, регіональні особливості формування системи доходів, особливості функціонування фінансової системи країни.

Економічна поведінка домогосподарств визначається їхніми потребами, інтересами, мотивами, стимулами. В історії економічної думки існують різні підходи до її пояснення, зокрема релігійно-етичний характер (Ф. Аквінський; проблема визначення частки суспільного продукту, яку вони отримують у формі заробітної плати (меркантилісти, деякі представники класичної школи); модель «економічної людини» (пріоритетності особистого інтересу як могутнього стимулу прогресивного розвитку суспільства) (А. Сміт); економічне присилування має біологічну основу і є головним мотивом господарської діяльності індивідів (закон народонаселення, Т. Мальтус; як економічний, так і позаекономічний примус (трудова повинність) та альтруїзм (змінюючи психології людей) (К. Маркс); найстійкішим стимулом до господарської діяльності є бажання отримати дохід від неї (А. Маршалл); змістовні теорії, що акцентують увагу на причинах, які спонукають суб'єкти господарювання до певної діяльності, та акцентують увагу на потребах й інтересах як визначальних чинниках економічної мотивації (теорії потреб А. Маслоу, М. Туган-Барановського, теорія набутих потреб Девіда МакКлелланда, теорія мотивацій З. Фрейда, теорія існування зв'язку та росту К. Альдерфера, теорія двох чинників Ф. Герцберга); процесні теорії, автори яких досліджують механізм мотивації економічної поведінки з урахуванням сприйняття суб'єктами господарювання певної ситуації та очікування ними можливих наслідків від обраного варіанта господарської діяльності. (теорія очікувань В. Врума, теорія справедливості Д. Адамса, теорія Лімана Портера - Едварда Лоулера, теорія постановки цілей Е. Лока, теорія очікувань В. Врума) [19, с. 47]. Еволюція теорій економічної поведінки домогосподарств зображено на рис. 1.

Каузальність споживчої й економічної поведінки домогосподарств визначається умовою, що рівень заощаджень домогосподарств є залишком грошових коштів після розподілу доходу, в основному, на споживання. Таким

чином, висока частка витрат на споживання у наявному доході веде до низької частки заощаджень, і навпаки. Враховуючи рівень споживання і заощадження в довгостроковій перспективі, можна стверджувати, що заощадження домогосподарств є відкладеним споживанням або споживанням майбутніх періодів.

Диференціація моделей економічної поведінки домогосподарств залежить від економічних очікувань, які формуються на основі рівнів невизначеності та нестабільності [7]. Економічна невизначеність для домогосподарств впливає на поточний рівень споживання, спонукає до раціональної економічної поведінки, збільшуючи рівень заощаджень та ліквідності грошових активів, зменшуючи ризик фінансових інвестицій.

Результати досліджень [3; 10; 13] підкреслюють, що психологічні фактори, засновані на уподобаннях, мотивації й очікуваннях, є одними із ключових факторів, які впливають на фінансові рішення домогосподарств. Крім того, психологічні фактори, які формують економічну поведінку, залежать від демографічних характеристик домогосподарств. Так, Дж. Кемпбелл доводить, що економічна поведінка домогосподарств змінюється тоді, коли нарощується інвестиційний потенціал членів домогосподарства. На його думку, демографічні показники та фактори ризику є важливими детермінантами прийняття економічних рішень домогосподарств за умови, що державний капітал, приватний бізнес та частка портфельних інвестицій є залежними фінансовими індикаторами [4]. Вчений стверджував, що вік, освіта, рівень доходу, кількість дітей та толерантність до інвестиційного ризику є ключовими фінансовими детермінантами добробуту домогосподарств, рівень співвідношення яких формують моделі економічної поведінки домашнього господарства.

Натомість Х. Хонг переконаний, що основою вибору конкретної економічної моделі домогосподарства є соціальна взаємодія і інвестиційна активність домогосподарств. Результати досліджень Х. Хонга довели високу каузальність соціальної взаємодії домогосподарств і їхньої активності на фондовому ринку США. Соціальна взаємодія визначає рівень соціальних контактів, у т.ч. з сусідами, друзями, релігійними спільнотами, комунікабельності, оптимізму тощо. На думку вченого, соціальні домогосподарства є активними учасниками на ринку фінансових послуг, контролюють фінансові доходи, є толерантними до ризику, а їхній інвестиційний

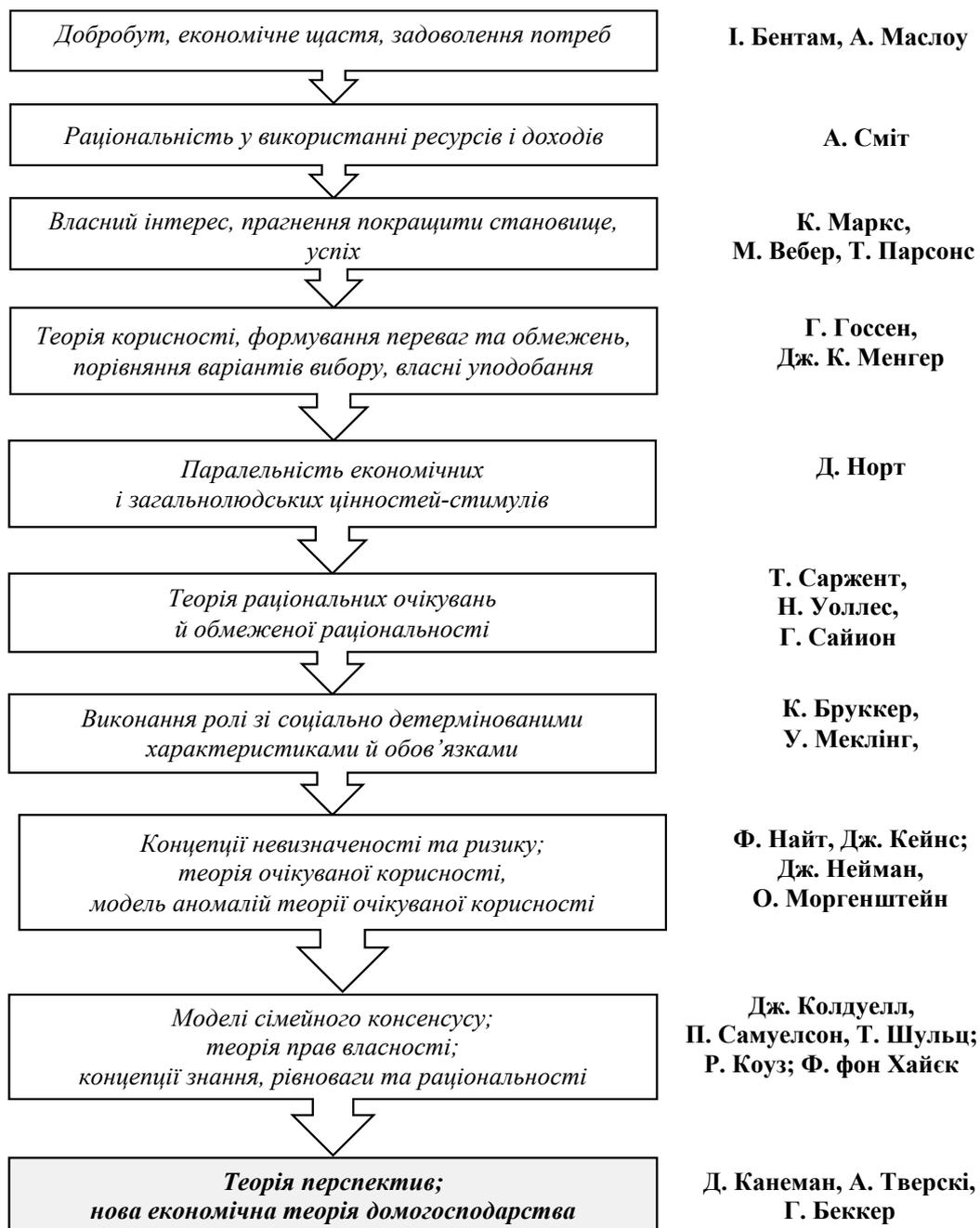

Рис. 1. Еволюція теорій дослідження економічної поведінки домогосподарств

Примітка: сірим фоном виділено сучасну теорію економічної поведінки домогосподарств

Джерело: систематизовано автором на основі даних [2; 3; 19, с. 71; 20]

потенціал є значно вищий, ніж у несоціальних господарствах, тому відповідно економічна поведінка таких домогосподарств найбільше впливає на економічний розвиток регіону [11].

У дослідженнях Ф. Гоголіна ключовими детермінантами, які формують економічну поведінку домогосподарств, є індивідуальні цінності. Використовуючи заощадження та частку інвестицій домогосподарства як рівень фінансової довіри домогосподарств, учений

виявив, що диференціація у культурних цінностях впливає на економічну поведінку домогосподарств [10]. Схожі концептуальні засади має дослідження С. Брауну, у якому виявлено вплив соціальної взаємодії на фінанси домогосподарств та обґрунтовано, що соціальна взаємодія залежить від обсягів боргів і активів домогосподарств [3].

Варто наголосити на тезах інших вчених [6; 8], які зазначають, що на економічну пове-

дінку домогосподарств впливає не тільки філософія раціонального вибору, але й індивідуалізм осіб, які приймають фінансові рішення у домогосподарстві. Отже, пріоритетними детермінантами економічної поведінки є соціально-демографічні [5], економічні установки [14], індивідуальні особливості членів домогосподарств [1], рівні соціальної взаємодія та доступ до соціальних послуг і благ [11; 12], цінності та мотиваційні установки [10]. Натомість Р. Іванов вважає, що економічна поведінка домогосподарств формується у результаті рецепції та генерації інформації, які є підтвердженням існування когнітивної і рефлексійної підсистем соціально-економічної системи, які «активується» під час прийняття економічного рішення домогосподарством [18, с. 10].

Нами визначено такі детермінанти економічної поведінки домогосподарств: політичні (законодавча та нормативно-правова база функціонування ринку фінансових послуг); рівень довіри до влади та стабільність в країні; демографічні; культурні (стиль ведення сімейного бізнесу, укладання контрактів і ведення переговорів, релігійні, субкультурні традиції та установки); соціальні (соціалізація особистості, рівень освіти, соціальні мережі, друзі, родичі; приналежність до соціальному класу; психологічні (досвід здійснення фінансових операцій, тип особистості, мотивація, ставлення до грошових активів, склад характеру, переконання; економічні (рівень доходів і заробітної плати, темп інфляції, рівень фінансової освіти, інвестиційна спроможність, заощадження, фіскальна та бюджетна політика держави, кредитні гарантії).

Основним фінансовим детермінантом економічної поведінки є рівень заощаджень. Це один із ключових параметрів економічного розвитку країни, який дозволяє прогнозувати зміни економічної, зокрема споживчої й інвестиційної поведінки у перспективі. Так, у методичному аспекті рівень заощаджень домогосподарств розраховують на основі статистики національних рахунків, зокрема як наявний дохід за вирахуванням витрат на кінцеве споживання. Норма заощадження є відносним показником, що характеризує частку у наявному доході, скориговану на зміну пенсійних фондів і загальні валові заощадження.

Дослідження фінансових детермінантів економічного розвитку регіонів і відповідно поведінки домогосподарств варто розглядати з позиції соціального капіталу, що дає змогу виявити домінуючі індикатори добробуту домогосподарств. Володіння соціальним капі-

талом на високому рівні сприяє задоволенню потреб домогосподарств протягом тривалого періоду часу (фінансові, побутові, професійного розвитку та ін.) [9]. Крім того, сімейний соціальний капітал приносить економічні вигоди як членам домогосподарств, так і сприяє розвитку сфери малого бізнесу, функціонування якого має значний фінансовий ефект для економічного зростання регіону.

Фінансова інклюзія у процесі забезпечення добробуту означає наявність відповідних і доступних фінансових послуг і продуктів. Для фінансово депривованих домогосподарств характерно не високий рівень добробуту, порівняно з тими, які володіють фінансовою підтримкою. Тому фінансова інклюзія є потенційною перешкодою для забезпечення добробуту та формування ефективної економічної поведінки домогосподарств. Зауважимо, що соціальний капітал, у т. ч. підтримка громади, являється важливим чинником забезпечення добробуту і формування раціональної економічної поведінки домогосподарством у період фінансової кризи щодо задоволення основних потреб і отримання додаткових послуг.

Державна фінансова політика має значний вплив саме на добробут громад шляхом регулювання діяльності банківського сектора, забезпечення виплат соціального страхування і надання фінансових послуг, формування соціальної політики у сфері освіти, працевлаштування, пенсійного забезпечення і фінансово-інвестиційних програм. Ефективна фінансова система країни позитивно впливає на економічний розвиток та зростання національного добробуту. Оскільки структура фінансового капіталу економічної системи неоднорідна і різноманітна, тому стан і перспективи розвитку фінансових джерел домогосподарств мають пріоритетне значення для функціонування економічної системи регіону або країни загалом. Фінанси домогосподарств займають особливе місце серед ресурсів національного фінансового ринку, що характеризує не тільки рівень життя, пов'язаний зі споживанням, доходами та витратами домогосподарств, але також представляє важливий інвестиційний ресурс в економічному розвитку.

Висновки. Економічна поведінка домогосподарств є одним із головних детермінант впливу на економічне зростання регіону. Моделі поведінки визначають і фінансові деструктиви, методи стимулювання раціонального споживання і стабілізації раціональної поведінки щодо заощаджень. Фінансово деструктивна поведінка включає переви-

трату коштів, генерування боргу, несвоєчасне оплату рахунків або споживання резервного фонду (заощадження). Фінансовими чинниками, які формують економічну поведінку домогосподарств, але і впливають на економічний розвиток регіону є фінансова спро-

можність та інклюзія, соціальний капітал і дохід. Домогосподарства з вищим рівнем фінансової спроможності і кваліфікованими фінансовими знаннями мають значний сприятливий вплив на соціально-економічний розвиток територій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Arano K., Parker C., Terry R. Gender-based risk aversion and retirement asset allocation. *Economic Inquiry*, 2010, 48(1), 147–155. <https://doi.org/10.1111/j.1465-7295.2008.00201.x>
2. Becker G. The Economic Way of Looking at Life. Nobel Lecture, December. URL: http://chicagounbound.uchicago.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1509&context=law_and_economics
3. Brown S., Ghosh P., Taylor K. Household finances and social interaction: Bayesian analysis of household panel data. *Review of Income and Wealth*, 2016, 62(3), 467–488. <https://doi.org/10.1111/roiw.12174>
4. Campbell J. Y. (2006). Household finance. *The Journal of Finance*, 61(4), 1553–1604. <https://doi.org/10.1111/j.1540-6261.2006.00883.x>
5. Curtis C., Lugauer S., Mark N. Demographics and aggregate household saving in Japan, China and India. *Journal of Macroeconomics*, 2017, 51, 175–191. <https://doi.org/10.1016/j.jmacro.2017.01.002>
6. Dierkes M., Klos A., Langer T. (2011). A note on representativeness and household finance. *Economics Letters*, 113(1), 62–64. <https://doi.org/10.1016/j.econlet.2011.05.045>
7. Dominitz J., Manski C. Using Expectations Data To Study Subjective Income Expectations. *Journal of the American Statistical Association*, 1997, 92(439), 855–867.
8. Gao M., Fok R. Demographics, family/social interaction, and household finance. *Economics Letters*, 2015, 136, 194–196. <https://doi.org/10.1016/j.econlet.2015.09.027>
9. Glaeser E., Laibson D., Sacerdote B. The Economic Approach to Social Capital. *Economic Journal*, 2002, 112(483), 437–458.
10. Gogolin F., Dowling M., Cummins M. Individual values and household finances. *Applied Economics*, 2017, 49(35), 3560–3578. <https://doi.org/10.1080/00036846.2016.1262528>
11. Hong H., Kubik J., Stein J. Social interaction and stock market participation. *The Journal of Finance*, 2004, 59(1), 137–163. <https://doi.org/10.1111/j.1540-6261.2004.00629.x>
12. Liang P. H., Guo S. Q. Social interaction, internet access and stock market participation – An empirical study in China. *Journal of Comparative Economics*, 2015, 43(4), 883–901. <https://doi.org/10.1016/j.jce.2015.02.003>
13. Renneboog B., Spaenjers, C. Religion, economic attitudes, and household finance. *Oxford Economic Papers*, 2012, 64(1), 103–127. <https://doi.org/10.1093/oenp/gpr025>
14. Stango V., Zinman J. Exponential growth bias and household finance. *The Journal of Finance*, 2009, 64(6), 2807–2849. <https://doi.org/10.1111/j.1540-6261.2009.01518.x>
15. Біль М.М., Мульська О.П. Добробут як домінанта економічного зростання: концептуально-методичний базис. *Modern Economics*, 2020, 23, 6–12. [https://doi.org/10.31521/modecon.V23\(2020\)-01](https://doi.org/10.31521/modecon.V23(2020)-01)
16. Біль М.М., Мульська О.П. Економічна поведінка домогосподарств та їх добробут: моделі і форми взаємовпливу. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України* : зб. наук. пр. 2020. Вип. 5(145). 3–8 с. <https://doi.org/10.36818/2071-4653-2020-5-1>
17. Галушка З.І. *Соціалізація трансформаційної економіки: особливості, проблеми, пріоритети* : монографія. Чернівецький національний університет, 2009.
18. Іванов Р.В. *Теоретико-методологічні основи моделювання економічної поведінки домогосподарств* : автореф. дис. д-ра екон. наук. Запоріжжя.
19. Катаранчук Г.Г. *Поведінка домашніх господарств як суб'єктів ринкових відносин* : дис. канд. екон. наук. Київ.
20. Шкварчук Л.О. Сучасні тенденції споживчої поведінки населення. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*, 2015, 833, 124–130.

REFERENCES:

1. Arano, K., Parker, C., & Terry, R. (2010). Gender-based risk aversion and retirement asset allocation. *Economic Inquiry*, 48(1), 147–155. <https://doi.org/10.1111/j.1465-7295.2008.00201.x>
2. Becker G. The Economic Way of Looking at Life. Nobel Lecture, December. URL: http://chicagounbound.uchicago.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1509&context=law_and_economics

3. Brown, S., Ghosh, P., & Taylor, K. (2016). Household finances and social interaction: Bayesian analysis of household panel data. *Review of Income and Wealth*, 62(3), 467–488. <https://doi.org/10.1111/roiw.12174>
4. Campbell, J. Y. (2006). Household finance. *The Journal of Finance*, 61(4), 1553–1604. <https://doi.org/10.1111/j.1540-6261.2006.00883.x>
5. Curtis, C. C., Lugauer, S., & Mark, N. C. (2017). Demographics and aggregate household saving in Japan, China and India. *Journal of Macroeconomics*, 51, 175–191. <https://doi.org/10.1016/j.jmacro.2017.01.002>
6. Dierkes, M., Klos, A., & Langer, T. (2011). A note on representativeness and household finance. *Economics Letters*, 113(1), 62–64. <https://doi.org/10.1016/j.econlet.2011.05.045>
7. Dominitz, J. & Manski C. (1997). Using Expectations Data To Study Subjective Income Expectations. *Journal of the American Statistical Association*, 92(439), 855–867.
8. Gao, M., & Fok, R. (2015). Demographics, family/social interaction, and household finance. *Economics Letters*, 136, 194–196. <https://doi.org/10.1016/j.econlet.2015.09.027>
9. Glaeser E., Laibson D., & Sacerdote B. (2002). The Economic Approach to Social Capital. *Economic Journal*, 112(483), 437–458.
10. Gogolin, F., Dowling, M., & Cummins, M. (2017). Individual values and household finances. *Applied Economics*, 49(35), 3560–3578. <https://doi.org/10.1080/00036846.2016.1262528>
11. Hong, H., Kubik, J. D., & Stein, J. C. (2004). Social interaction and stock market participation. *The Journal of Finance*, 59(1), 137–163. <https://doi.org/10.1111/j.1540-6261.2004.00629.x>
12. Liang, P. H., & Guo, S. Q. (2015). Social interaction, internet access and stock market participation – An empirical study in China. *Journal of Comparative Economics*, 43(4), 883–901. <https://doi.org/10.1016/j.jce.2015.02.003>
13. Renneboog, B. L., & Spaenjers, C. (2012). Religion, economic attitudes, and household finance. *Oxford Economic Papers*, 64(1), 103–127. <https://doi.org/10.1093/oep/gpr025>
14. Stango, V., & Zinman, J. (2009). Exponential growth bias and household finance. *The Journal of Finance*, 64(6), 2807–2849. <https://doi.org/10.1111/j.1540-6261.2009.01518.x>
15. Bil M., Mulska O. (2020). Dobrobut yak dominantna ekonomichnoho zrostannya: kontseptual'no-metodychnyy bazys [Welfare as a dominant economic growth: the conceptual and methodological basis]. *Modern Economics*, 23, 6–12. [https://doi.org/10.31521/modecon.V23\(2020\)-01](https://doi.org/10.31521/modecon.V23(2020)-01). (in Ukrainian)
16. Bil M., Mulska O. (2020). Ekonomichna povedinka domohospodarstv ta yikh dobrobut: modeli i formy vzayemovplyvu [Economic behavior of households and their welfare: models and forms of interaction]. *Sotsial'no-ekonomichni problemy suchasnoho periodu Ukrayiny – Socio-economic problems of the modern period of Ukraine*, 5(145), 3–8. <https://doi.org/10.36818/2071-4653-2020-5-1> (in Ukrainian)
17. Galushka Z.I. (2009). Sotsializatsiya transformatsiynoyi ekonomiky: osoblyvosti, problemy, priorityty [Socialization of transformational economy: features, problems, priorities]. Chernivtsi: Chernivtsi National University. (in Ukrainian)
18. Ivanov R.V. (2019). Teoretyko-metodolohichni osnovy modelyuvannya ekonomichnoyi povedinky domohospodarstv [Theoretical and methodological foundations of modeling the economic behavior of households]: *Extended abstract of Doctor's thesis*. Zaporizhzhia. (in Ukrainian)
19. Kataranchuk, G.G. (2017). Povedinka domashnikh gospodarstv yak sub'yektiv rynkovykh vidnosyn [Behavior of households as subjects of market relations]: *Candidate's thesis*. Kyiv. (in Ukrainian)
20. Shkvarchuk, L.O. (2015). Suchasni tendentsiyi spozhyvchoyi povedinky naseleння [Modern trends in consumer behavior]. *Visnyk Natsional'noho universytetu «Lvivs'ka politehnika» – Bulletin of the National University 'Lviv Polytechnic'*, 833, 124–130. (in Ukrainian)